

Norge under besættelsen

Af Gerda Gram

Magne Skodvin: *Krig og okkupation 1939-1945*. (Det norske Samlaget, 1990). 317 s.

Der er mange måder at fejre fødselsdag på. Professor Magne Skodvin, Oslo, har valgt at markere sin 75-års dag i december 1990 ved at udsende bogen »Krig og okkupation 1939-1945«.

Det er ikke en tilfældighed, at det blev netop dette emne, som Magne Skodvin har behandlet påny, for okkupationshistorien har været hans speciale i 45 år, og enhver dansker, som har beskæftiget sig med Norges okkupationshistorie har mødt hans navn og hans omfattende arbejder i talrige sammenhænge.

Den 9. april 1940 stod Magne Skodvin som student foran universitetet i Oslo og så tyskerne marchere op ad Karl Johan. Senere deltog han i kampene på Vestlandet, og da modstand skulle organiseres fandt Magne Skodvin sin plads i den civile modstand – holdningskampen – og blev efterhånden knyttet til pressesekretariatet ved Hjemmefrontens ledelse. Og i efterkrigstiden har forskningen omkring de fem okkupationsår udgjort en væsentlig del af hans videnskabelige indsats. Derudover har han inspireret efterfølgende generationer af studenter til at forsætte denne forskning.

I sin seneste bog fremlægger Magne Skodvin selv for første gang en samlet fremstilling om de fem år. Man kunne måske mene, at der nu var udgivet bøger nok om denne periode, ikke mindst med henvisning til det store Otte-bindsværk »Norge i krig«, som

udsendtes 1984-87, og hvor Magne Skodvin selv var hovedredaktør.

Alligevel er denne bog anderledes og nødvendig. Magne Skodvin påpeger allerede i forordet hensigten med bogen: At fremlægge sine egne forskningsresultater i en sammenhængende fremstilling. Bogen sigter således ikke mod at være en udførlig og detaljeret fremstilling. Store emnegrupper er urørte, mens andre umiddelbart kan virke temmelig udpenslede. Dette er netop de emner, forfatteren kan bygge på egne arbejder med førstehåndsoplysninger, primærkilder, arkivstudier i Tyskland, England, Frankrig, USA samt naturligvis Norge.

Magne Skodvin siger selv videre i sit forord, at besættelsestiden for dagens unge er lige så fjern, som Unionsstriden var for hans egen samtid. Derfor denne bog, der på 300 sider giver en tilgængelig fremstilling af alt det væsentlige, som samtidig dokumenterer – og derved tillige tjener til udryddelse af myter, hvor disse har plaget efterkrigstidens opfattelse af krigsårene.

Magne Skodvin uddyber såvel de store linier som de vigtige detaljer med stærkt personlige konklusioner og vurderinger.

Et hovedsynspunkt, som går igen i alle Magne Skodvins arbejder er en understregning af, at Norges okkupationshistorie er europæisk historie på en måde det aldrig havde været tilfældet før. Det var stormagternes planer med Norge, som kom til at afgøre landets skæbne.

I indledningen tegnes for læseren et kort rids af Norges udenrigs- og for-

svarspolitik i 30'erne, det lille land som »bygget på fred som i tross«. Med udbruddet af den finske vinterkrig 30. november 1939 ændredes dette forhold imidlertid radikalt, og Norge kom for alvor i Stormagternes søgelys. De Allierede satte Norge under et hårdt diplomatisk pres for at kunne komme Finland til hjælp med et ekspeditionskorps gennem Norge og samtidig åbne en ny front og sikre sig herredømmet over Narvik med de vigtige malmtransporter til Tyskland.

Men de Allierede talte i denne sag ikke med én stemme. Frankrig pressede hårdt på for at gennemføre aktionen og havde kun få betænkeligheder i modsætning til briterne. Planer blev udarbejdet, men briterne konkluderede, at operationer i Skandinavien overhovedet kun var mulige med svensk-norsk accept eller passivitet, som end ikke forelå, samt at finnerne skulle bede om hjælpen.

13. marts gav Finland op, men det diplomatiske pres på Norge fortsatte alligevel med stigende styrke samt planlægning af mineudlægning i norsk farvand.

Anderledes med den tyske politik overfor Norge. Uden politiske overvejelser, men som en ren militærstrategisk aktion foregik planlægningen til operation »Weserübung«.

Der var således ikke tale om et kapløb mellem Tyskland og England, det har bl.a. Magne Skodvins arkivstudier uigendriveligt godtgjort, men myten levede længe, også i Thorkild Hansens bog om Knut Hamsun fra 1979.

Med angrebet på Norge realiserede Tyskerne det, som indtil da var anset for en umulighed både af de Allierede og af Norge.

Beskrivelsen af de første krigsbegivenheders politiske og militære turbulens er kort og præcis. Magne Skodvin vurderer, at udenrigsminister Kohts af-

slag 9. april og regeringens fornyede afvisning af de tyske krav i Elverum i virkeligheden blev det altafgørende grundlag for al senere modstand mod nazificering og kollaboration i Norge. Det er nok et synspunkt, vi danske har lettere ved at godtage end de vide kredse i Norge, som først og fremmest har hæftet sig og standset op ved regeringens »uforudseende udenrigspolitik«. Man bør tillige huske, at regeringens modstand fortsatte trods de mørkeste udsigter, og at kongen og regeringen udelukkende valgte at forlade landet for at føre krigen videre fra England.

Da kampene i Norge var opgivet 10. juni 1940 blev Trondhjemaftalen indgået mellem de norske og tyske forhandlere. Denne aftale har været genstand for modstridende fortolkninger, idet den tyske tekst opererer med begrebet »die gesamten norwegischen Streitkräfte« nedlægger våbnene. Det blev i den norske oversættelse til »de samlede norske styrker«. Men hvad betød det? Var det samtlige norske styrker?

Tolkningsproblematikken var vigtig og nåede helt til Højesteret i 1945, for dersom det betød total kapitulation var landet ikke længere i krig, og var der ingen fjende, kunne ingen straffes for at hjælpe fjenden. En tankevækkende vurdering for danskere.

Højesteret fastslog imidlertid, at aftalen gjaldt de der samlede styrker, og at Norge fremdeles havde været i krig. Dermed var der skabt klarhed for retsgrundlaget for et opgør efter krigen.

Magne Skodvin gennemgår her bl.a. aftalens forhistorie, instrukser på begge sider, rettelser foruden sprogbrug i tilsvarende aktstykker og fremlægger her en klar kildekritisk analyse af hele denne vigtige aftale.

Sommeren 1940 med rigsrådsforhandlingerne, tiden indtil »Nyordningen« af 25. september er veldokumenteret gennem Magne Skodvins dispu-

tats fra 1956, »Striden om okkupa-tionsstyret i Norge«. Heri er bl.a. under-søgt, hvad der var baggrunden for Hit-lers udnævnelse af en Reichskommis-sar. For det var i Norge første gang denne institution blev taget i brug udenfor det område, nationalsociali-sterne kaldte »Kulturboden«, og det var første gang, parti og stat skulle ad-ministrere sammen udenfor Tyskland. Også i den nye bog er dette emne be-handlet.

Reichskommis-sar Terboven fik usædvanlig store beføjelser og stod tilli-ge direkte under Hitler. Terbovens før-ste opgave var at skabe et samarbejds-organ, som havde såvel viljen som ev-ne til at administrere det besatte Nor-ge.

Quisling blev hurtigt kasseret, og dermed blev rigsrådsforhandlingerne forsøgt: At få det norske Storting til at acceptere en aftale om et regeringsor-gan. Det lykkedes som bekendt ikke, og den rent tyske »Nyordning« med det kommissariske statsråd blev indført 25. september. Det blev den styreform, som med mindre kosmetiske ændringer kom til at vare krigen ud.

Denne periode fra 9. april til 25. sep-tember optager godt 100 af bogens 300 sider, en logisk vægtning, da besættel-sen, etableringen af London-Regerin-gen og »Nyordningen blev væsentlige og varige elementer i resten af okkupa-tionsårene.

Quisling og Nasjonal Samlings poli-tik i Norge var i årene efter 25. septem-ber præget af modstridende opfattelser af, hvorledes den fuldstændige nazifi-cering af nordmændene skulle gennem-føres. Skodvin belyser og uddyber de to fremgangsmåder, »den lange linie« og den korte linie«.

»Den lange linie« lagde vægt på, at partiet gennem sin politik og sine resul-tater skulle vinde tillid og sympati i be-folkningen og derigennem medlemmer.

»Den korte linie« stod for den håndfa-ste magtovertagelse med indsættelse af medlemmer i alle topstillinger. Så ville befolkningen bøje sig og acceptere, og det ville gå som i Tyskland. Dette sidste var Quislings politiske hovedlinie. Den var mere et spørgsmål om ydre form end politisk realitet. Begge fremgangs-måder kunne alene gennemføres med tysk sympati og støtte.

Netop den nationalsocialistiske ud-fordring og det pres, der blev lagt på befolkningen, blev baggrunden for den organiserede civile modstand. Når man taler om civil modstand i Norge under okkupa-tionen, er det vigtigt at gøre sig klart, at denne form for modstand ikke fik sit sidestykke i Danmark. Den civile modstand opstod ikke som en kamp mod den militære besættelsesmagt, men primært som et modtræk mod pressionspolitikken efter »Nyordnin-gen« 25. september 1940. For fra dette tidspunkt blev det norske samfund kon-fronteret med krav og påvirkninger fra tre sider:

- Det tyske militære styre, (Wehr-macht), og dettes økonomiske ud-nyttelse af landet.
- Den politisk-ideologiske omform-ning iværksat af Terboven og NS, samt
- gennemførelsen af det nazistiske partiprogram ved Quisling og de kommissariske statsråder.

Det skyldes netop denne tredelte konfrontation, at udviklingen i Norge kom til at adskille sig fundamentalt fra udviklingen i Danmark.

Det blev helt overvejende de to sid-ste elementer, der fremkaldte den civi-le modstand, simpelthen i overensstem-melse med en af fysikkens grundregler: Tryk avler modtryk.

En forstærkende virkning lå i, at da det nazistiske pres blev indledt, kom det både overrumplende og på et tids-punkt, hvor Tyskland stod på højde-

punktet af sine sejre. Der skulle i efteråret 1940 megen ukuelighed til at forestille sig en britisk sejr, selv på langt sigt.

»Nyordningen« blev indledt med en intens hvervekampagne for NS blandt de offentligt ansatte. Kampagnen var ikke uden en vis effekt, afhængig af, hvor hårdt enkeltpersoner eller grupper blev presset. Dette ses især blandt politiets folk i Oslo-Akershus området, hvor ca. 60 % under trusler om afskedigelse meldte sig ind i NS.

Man regner med, at ca. 6 % af norske tjenestemænd meldte sig ind i NS - ikke så meget på grund af politisk holdning som på grund af det pres, de blev udsat for samt tilbøjeligheden til at tro, at de kunne tjene landet bedre ved indmeldelse, end ved at blive erstattet af NS-medlemmer.

Disse tidlige indmeldelser må tillige vurderes på baggrund af den uforberedthed, det norske samfund befandt sig i i efteråret 1940. Der var endnu ikke organiseret nogen meningsdannende modstandsledelse, men fra efteråret 1940 til foråret 1941 gennemgik den civile modstand udviklingen fra spredte demonstrationer til samling omkring pionergrupper med klar målsætning og samlende organisationsevne.

Magne Skodvin beskæftiger sig især med udviklingen og resultaterne af den civile modstand frem til 1942, det år, hvor det stod klart, at det ikke ville lykkes for NS at vinde en eneste samlet befolkningsgruppe. Det blev et nederlag for tyskerne, at nazificeringen af befolkningen blev afvist trods store og intense anstrengelser. I Tyskland havde den nazistiske påvirkning af befolkningen fra 1933 og fremefter bestandig haft fremgang.

Man mærker i dette afsnit forfatterens dybe engagement i den civile modstand. Han gør rede for de forskellige samfundsgruppers sammenstød med

NS's krav, hvor f.eks. de valgte ledelsesmedlemmer forlangtes fjernet til fordel for partimedlemmer.

Ligeledes belyses tjenestemændenes uhyrlige situation, hvor NS-medlemskab skulle kvalificere frem for faglig viden og kunnen. Vi følger tillige lærerne, som reagerede mod indoktrinering, med deportationer til følge. Vi får belyst idrætsbevægelsens modstand mod politisering af sporten og Kirkens kamp mod bl.a. NS-sympatisører i radiogudstjenesten og NS-Hirdens terror i gaderne. Også Bonde- og Fiskerorganisationernes modstand mod indsatte NS-ledelser i stedet for de af medlemmerne valgte, behandles. Særlig kompliceret var kampen om arbejdernes faglige organisationer, for her var der lagt op til konflikt mellem Wehrmachts og Quislings interesser. Arbejdskraft var vital for de tyske militære interesser, da det allerede i september 1940 stod klart, at Nordnorge skulle være et af opmarchområderne for »operation Barbarossa«, angrebet på Sovjet. Her kom de tyske militære interesser i første række. Strejker måtte derfor for enhver pris forhindres, og provokationer overfor arbejdernes sammenslutning, Landsorganisationen undgås.

Der opstod dog en kort proteststrejke, »Mælkestrejken« i Oslo i september 1941, som udløste en massiv terrorkontraktion fra tysk side, der sikrede, at strejker stort set ikke forekom mere i Norge under krigen.

Magne Skodvin tegner samtidig billedet af et velforankret demokratisk samfund, hvor fagorganisationerne gradvis overtog ledelsen, da det parlamentariske system blev sat ud af spillet, først legalt - siden illegalt.

Den civile modstand kunne alle samles om - også de kredse, som var skeptiske overfor opbygning af militære grupper og sabotage.

For eftertiden er det saglige og vel-

dokumenterede afsnit om den tyske terror i Norge af stor vigtighed. Her opregnes hele det landsdækkende net af fængsler og lejre for dem, der ikke blev deporteret til Tyskland, samt slavelejrene, der blev oprettet for de østeuropæiske krigsfanger. Også for de norske jøder blev skæbnen hård. Af de 759, som blev arresteret og deporteret, overlevede kun 25.

Her påpeger Magne Skodvin den store forskel mellem Danmark og Norge på dette punkt: I Danmark vendte de tyske instanser stort set ryggen til og lod jødernes flugt ske. På denne måde kunne tyskerne melde, at Danmark var gjort »Judenfrei« uden at anvende samme håndfaste terror som i Norge.

Mange flere vigtige sider af okkupa-

tionsårenes historie er behandlet: Den hensynsløse tyske forvridding af Norges økonomi, kontakten med England, Udefrontens vækst og indsats, den norske handelsflådes betydning og indsats, Hjemmefrontens militære opbygning og bevæbning samt Finmarkstragedien, hvor et landområde 1½ gang Danmarks størrelse blev raseret.

Karakteristisk for denne bog er tillige, at den udover sin videnskabelige værdi bærer præg af at være skrevet af en person, som har oplevet og gennemlevet perioden. For fremtidige studenter er det værdifuldt, at det tillige er lykkedes at understrege, at krigen og okkupationen frem for alt handler om mennesker og skæbner.